

Relacijsko vrednotenje trajnosti z razširjeno metodo štirih kapitalov

1. Uvod

Trajnostni razvoj pomeni zahtevo po ohranjanju razvojnih možnosti prihodnjih generacij. Razvojne možnosti se nanašajo na zalogo vseh vrst kapitala, socialnega, gospodarskega, človeškega in naravnega, ki so na voljo za zadovoljevanje potreb danes in v prihodnje. Samo z eno vrsto kapitala je težko dosegati trajnostne učinke in pogosto rast ene vrste kapitala povzroča uničenje druge vrste kapitala.

Vlade so od deklaracije ZN o trajnostnem razvoju, sprejete v Rio de Janeiru (1992), zavezane trajnostnemu razvoju, toda obstoječi normativni sistem ne podaja operativne definicije, niti vodila, kako naj bo zahteva uresničena. Implicira homotetično rast (Giraud, 2006),¹ se pravi rast, ki na vse štiri vrste kapitala vpliva enako. Brez preverljive uresničljivosti takšne zaveze ostajajo neizpolnjene. Za usmerjanje razvoja po pravilih trajnosti torej potrebujemo celostne pristope vrednotenja razvojnih gibanj in ustreznosti načrtov – od investicijskih projektov, do politik (proračunov, zakonov) in programov (PPP). Uveljavitev takšnih orodij bi podprla nastajanje novih sfer kritičnih interakcij med vlado in vladanimi.

¹ Kratek povzetek njegovega dela je na voljo na naslovu <http://www.indexprohibitorum.si/index-prohibitorum/pierre-noel-giraud-noonakost-v-svetu-ekonomija-sodobnega-sveta>.

Povezovanje različnih kapitalskih interesov k integralnemu smotru je izrazito kompleksna naloga odkrivanja prostovoljnosti izmenjav (trade-offs) med njimi – sinergij ali konfliktov, spremljanje trendov, usmerjanje prioritet in politične pozornosti (Esty et al., 2005). Trajnostne razvojne pobude imajo več plati in pokrivajo širok razpon vprašanj, med katerimi so številna preveč zapletena in neprimerljiva za uniformno empiričen vpogled. Vprašanje je recimo, kako, po kakšnem postopku bi bilo razvojna gibanja mogoče presojati z različnih vidikov hkrati in s stališča multiplih in nasprotnosmernih kavzalnosti. Potrebujemo nekakšno vodilo, s katerim lahko kompleksne relacije predstavimo analitično rigorozno.

Na ta izziv odgovarja model štirih kapitalov (M4K). Predlagal ga je angleški zeleni ekonomist Paul Ekins (1992, 2003). Doslej so bile sicer že predlagane različne tehnike merjenja kapitala (npr. Svetovna banka). Te metode dajo enoznačne rezultate (v denarju), so pa problematične v predpostavkah in brez izjeme preveč zapletene, da bi jih kot pripomoček lahko uporabljale regije in lokalne skupnosti. Na drugi strani pa sprememb v kapitalih, ugotovljenih v nedenarnih enotah, recimo z indikatorji kakovosti voda, brezposelnosti, javnega dolga itn., ni mogoče seštevati, zato so pogosto rezultati takih evalvacij razpršeni in je iz njih težko oblikovati sintezne sklepe, na katere bi se lahko investitorji in planerji zanesli.

Srednja pot med metodami vrednotenja, ki zagotavljajo popolno primerljivostjo (ekonomsko), vendar veliko stvari odmislijo, ter tehnikami, ki producirajo striktno gledano neprimerljive rezultate, so »kvalitativne« tehnike. Prikladne so za raziskovanje pojavov, ki so opredeljeni kakovostno – npr. trajnostni razvoj ali kakovost življenja. S takšnimi presojami učinkov ne merimo, ampak jih karak-

² <http://www.iaia.org/eialist.html>, <http://www.sia-trade.org/>

³ Strateški del dokumenta, ki ga tukaj upoštevamo, je bil objavljen 5. julija 2006 na <http://www.rra-mura.si/>

teriziramo kot pozitivne ali negativne. Enak pristop uporabljajo tehnike presoj vplivov (impact assessments),² ki so del pravnega reda EU. Skratka, Ekins predlaga ekspertno ocenjevanje vpliva (pozitivni/negativni) razvojnih ukrepov na štiri vrste kapitala. Rešitev je zgrajena na opažanju, da k vrednotenju trajnosti več prispeva raznorodnost indikatorjev kot iskanje natančnosti nekih domnevno idealnih merjenj (Diener, Suh, 1997). Okvirno bi zadoščalo, če bi vsako vrsto kapitala povezali in opisali z nekaj lokalno najznačilnejšimi indikatorji. Nato strokovnjaki ocenijo, kako uresničevanje neke PPP ustreza tem izhodiščno postavljenim kriterijem za vse štiri vrste kapitala posebej in skupaj.

Ocenjevanje vplivov PPP na kapitale je le prvi korak. S predelavo Ekinsovega postopka lahko vse PPP razvrstimo po tem, kateri vrsti kapitala so primarno namenjeni. Ta preprosta predelava presenetljivo izboljša uporabnosti prvotnega Ekinsovega modela.

2. Metoda štirih kapitalov

Metodo lahko predstavimo s primerom evalvacije regionalnega razvojnega programa Pomurja za obdobje 2007–2013 (RRPP).³ V tem konkretnem zgledu so sodelujoči strokovnjaki izbrali osem kriterialnih indikatorjev, in sicer po dva za vsako vrsto regionalnega kapitala. Gospodarski kapital je bil opisan z indeksom rasti bruto domačega proizvoda na prebivalca in stopnjo rasti investicij. Socialni kapital sta stopnja brezposelnosti in stopnja neto migracij. Človeški kapital meri »študentski indeks« (njihovo število v primerjavi s prebivalstvom) in indeks staranja prebivalstva, naravni kapital pa opisujeta višina izdatkov za varstvo okolja in rast priključkov gospodinjstev na komunalne naprave. Izbor

indikatorjev je lahko sporen. Najprej lahko oporekamo ideji, da je tako kompleksen pojav, kot je kapital, opisan samo z dvema indikatorjema. Oporekati je mogoče izbiri indikatorjev, sporna je lahko tudi razvrstitev, zakaj recimo brezposelnost obravnavamo pri socialnem namesto pri človeškem kapitalu. Nobenega od teh ugovorov ni mogoče povsem zavrniti. Nekatera od teh vprašanj bi morali postaviti že pri metodah, ki jih je uporabil Ekins, zato se jim tukaj lahko celo izognemo. Vseeno poskušamo to poenostavitev odbraniti. Smisel socialnih oziroma mehkih, približnih metod v primerjavi z monetarnimi ni povečanje točnosti merjenja nekega detajla ali posebej pomembnega agregata, ampak diferenciranje vpogleda v celoto kompleksnega pojava, ki jo je mogoče dojeti samo poenostavljeno. Razen tega bi lahko bila izbira reprezentativnih indikatorjev in drugih kritičnih parametrov vrednotenja PPP prepuščena demokratični izbiri, v kateri bi poleg strokovnjakov sodelovali tudi vsi drugi zainteresirani deležniki.

Kakorkoli že, ko sta spoznana oba vektorja presoje, na eni strani konkretni PPP kot objekt presoje, na drugi kriteriji za vrednotenje njihovih učinkov na štiri kapitale, Ekins sestavi posebno »matriko učinkov« (oz. »*sustainability assessment framework*«; tabela 1). V njej prikaže ekspertno ocenjene vplive PPP, konkretno prve prioritete RRPP »Rast dohodka« in njenih petih ukrepov na štiri regionalne kapitale.

Prvi ukrep za uresničitev prve prioritete RRRP je »Znižanje razvojnega zaostanka v dohodku na prebivalca za najbolj razvito regijo«. Ta ukrep bo, kakopak, ugodno vplival na rast BDP na prebivalca (ocenjeni vpliv je pozitiven, označeno s »+«, oz. trajnosten) in na rast naložb, kar kaže na skupno pozitiven vpliv tega ukrepa na gospodarski kapital. Znižanje razvojnega zaostanka bi verjetno povečalo število študentov, ki pa bi se morali odseliti, saj regija nima univerzi-

tetnih zmogljivosti, in zaradi odseljavanja bo vpliv tega ukrepa na ta vidik človeškega kapitala verjetno negativen »-« (neugoden s stališča trajnosti, vendar sprejemljiv – glej spodaj o pragovih trajnosti). Vpliv zniževanja razvojnega zaostanka na naravni kapital bo tudi pozitiven, ker bo precejšen del novih naložb v regiji pogojen z urejanjem sistema odvajanja in čiščenja obremenjenih voda in z višanjem izdatkov za varstvo okolja. Vpliv zniževanja dohodkovnega zaostanka na stopnjo brezposelnosti bo predvidoma mešan, »+/-«. Rast dohodka bo na eni strani krepila kupno moč, kar bo ugodno vplivalo na povpraševanje, potrošnjo, proizvodnjo in s tem na zaposlenost, vendar je pričakovati, da porazdelitev učinkov rasti ne bo enakomerna in bo povečevala socialne razlike in zaposljivost iskalcev in iskalk dela (rast dohodka bo financirala povečanje socialnih razlik).

Enako kot so ocenjeni učinki prvega ukrepa RRPP na štiri kapitala, so v nadaljevanju tudi vsi drugi. Najbolj trajnosten je četrti ukrep za izboljšanje endogenih razvojnih dejavnikov (1.4). Nato ugotovljene učinke iz tabele 1 po vrstici »seštejemo«. Da bi to bilo mogoče, je treba že pri izboru prednostnih projektov zagotoviti, da vanj niso vključeni

trajnostno gledano nesprejemljivi projekti, torej projekti, katerih izvedba povzroči nesprejemljive transakcije med kapitali. To pomeni, da bi morali pred vključitvijo nekega projekta v RRPP vsakega najprej preveriti s stališča upoštevanja trajnostnih pragov, preseganje katerih bi utegnilo povzročiti nepovratno izgubo kapitala. Upoštevanje pragov povzroči, da merljivi socialni pojavi razpadejo v več kakovostno različnih razredov, vzem dohodek pod mejo revščine in nad njo. Pojavi, ki niso istih kakovosti, se ne morejo kvantitativno neposredno primerjati ali celo seštevati. Ko zagotovimo, da so neseštevljivi pojavi jasno izločeni iz nadaljnje empirične obravnave, pridemo do možnosti, da preostale pojave brez nevarnosti nedopustnega poenostavljanja obravnavamo kvantitativno, čeprav vemo, da gre v resnici za temeljno različne kakovosti (na primer socialni in človeški kapital).

Torej lahko gremo spet nazaj k seštevanju! Za vsak minus (»-« ali »+/-«) iz nadaljnega seštevanja izvezamemo en »+«, nato pa preostale pluse po nekem pravilu seštejemo: recimo trije plusi v telesu matrice dajo en plus v robni vsoti; to razložimo kot skupno »šibko pozitiven vpliv« uresničitve tega konkretne-

Tabela 1: Matrika učinkov uresničevanja prve prioritete RRPP na štiri regionalne kapitala

1. prioriteta	Ukrepi	Trajnostni učinki								Skupaj (regionalno)
		Gospodarski kapital		Človeški kapital		Socialni kapital		Naravni kapital		
		Rast BDP per capita	Rast naložb	Študenti per capita	Indeks staranja	Stopnja nezaposlenosti	Migracij. indeks	Izdatki za okolje	Kanaliz. Priključki	
Rast dohodka	1.1 Znižanje razvojnega zaostanka	+	+	+	0	+/-	-	+	+	+
	1.2 Rast konkurenčnosti	+	+	+	0	-	-	-	+	-/+
	1.3 Promocija investicij	+	+	0	0	+	+	+/-	+	+
	1.4 Endogeni razvojni dejavniki	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+++
	1.5 Podjetništvo	+	+	+	0	+/-	+	+/-	+/-	+
	1. Skupaj (po kapitalih)	+++	++	++	0	+/-	+/-	+/-	++	+
		+++		+		+/-		+		

Vir: Radej, 2006.

⁴ Učinke bi lahko dodatno utežkali z deležem sredstev, ki jih pridobi posamezni ukrep v končnem finančnem razrezu sredstev RRP. Potem bi seveda morali tudi seštevati tehtano.

⁵ <http://www.indexprohibitorum.si/index-prohibitorum/nasmrt-konkurencni>

ga ukrepa na trajnostni razvoj regije; štirje plusi v telesu tabele dajo dva plusa v vsoti, kar beremo kot »pozitiven vpliv«; pet plusov v telesu tabele ali več v vsoti pomeni tri plusa (kar interpretiramo kot »močno pozitiven vpliv« na trajnostni razvoj regije). Tako seštevamo po vrstici. Po stolpcu pa moramo seštevati drugače, namreč vsakič v odvisnosti od skupnega števila ukrepov. Prioritete z več ukrepi morajo biti pozitivno ocenjene v več ukrepih, da bi po stolpcu tvorile isto stopnjo pozitivnega učinka kot prioritete z majhnim številom ukrepov.⁴ Uporabljen postopek seštevavanja je izumetničen in okoren. Vendar ima svoje prednosti: saj se ukvarjamo s pojavi, ki jih natančno sploh ne znamo izmeriti. Razen tega pri družbenih pojavih ocenjevanje ni namenjeno ugotavljanju stanja stvari, ampak diskutiranju o pojavih in odpiranju, ne zapiranju vprašanj. Modeli in druga orodja so samo praktični načini organiziranja in urejanja informacij za olajšanje razprav in pogajanj med uporabniki teh ocen o njihovem pomenu za (pre)urejanje stvarnosti. Z objavo rezultatov empiričnih študij se neki problem šele lahko začne obravnavati in ne nasprotno, kot večkrat ravnajo ministrstva in uradi, ki študije učinkov pogosto obravnavajo že kot končne dokaze nekih trditve.

Vrnimo se k razlagi stolpičnih vsot tabele 1, ki prikazujejo učinke uresničevanja prve prioritete na posamezno vrsto regionalnega kapitala. Vsote so pridobljene kot povprečje ocen učinkov na dva prej izbrana kriterija oziroma indikatorja. Uresničevanje prve prioritete RRPP bo zelo koristilo gospodarskemu kapitalu, šibko pozitivni bodo učinki za človeški in naravni kapital, medtem ko bo na socialni kapital vplivalo mešano.

Kot v tabeli 1 kaže vsota vsot po vrsticah in stolpcih, bo prva prioriteta RRPP zgolj šibko

pozitivno vplivala na trajnostni razvoj regije. Zaradi izhodiščne nekonkurenčnosti regionalnega gospodarstva je dvig njegove konkurenčnosti nujen, da bi gospodarski kapital ne odtekal iz regije. Obenem pa rast konkurenčnosti povzroča izgube na negospodarskih vrstah kapitala,⁵ predvsem na socialni, ki je v Pomurju najbolj depresivna. Koristi uresničevanja prve prioritete bodo sicer znatne, vendar jih bodo spremljale tudi znatne negativne posledice, najbolj pri spodbujanju konkurenčnosti (drugi ukrep), zato bo na koncu skupni učinek kvečjemu šibko pozitiven.

Po enakem postopku kot zgoraj ocenimo tudi preostalih pet prioritete RRPP. V nadaljevanju obravnavamo samo zbirne rezultate za vseh šest prioritete in s tem za celoten RRPP (tabela 2). Prvo vrstico poznamo iz tabele 1 kot njeno stolpično vsoto. Vsota druge vrstice tabele kaže, da bodo ukrepi, predvideni za področje turizma, zgolj šibko pozitivno učinkovali na razvoj regije, in sicer zato, kot lahko razberemo iz vrednotenja ukrepov, ker se večinoma nanašajo na oblikovanje turistične infrastrukture – organizacijske, informacijske, poslovne študije z majhnimi srednjeročnimi učinki za razvoj regije. Najbolj problematičen je prispevek tretje prioritete, ki se nanaša na zdravje. Ničla v vsoti vrstice ne pomeni, da ukrepi ne bodo blagodejni za zdravje regionalnega prebivalstva, ampak da so zamišljeni izolirano in sami zase s stališča potreb zdravstvenih ustanov brez povezave z drugimi razvojnimi izzivi regije, kot vzemimo pridelavo zdrave hrane, zdravstvenim turizmom in ekonomskimi možnostmi ranljivih skupin prebivalstva. Zato je ocenjeni prispevek tretje prioritete na skupni razvoj regije v glavnem obrobni. Najbolj regionalno multiplikativen bo razvojni učinek uresničevanja četrte in pete prioritete RRPP z dvema plusoma v vrstični vsoti.

Iz vsot v tabeli 2 lahko izpeljemo dva glavna sklepa. Prvi je, da bo imel po ocenah sodelujočih strokovnjakov celoten RRPP

zgolj šibko pozitiven vpliv na razvojno trajnost pomurske regije (vsota vsot). To ni nujno posledica morebitne neprizadevnosti regionalnih razvojnih partnerjev pri pripravi RRPP, da uresničijo številne nedvomno koristne ukrepe, ampak zlasti tega, da te naložbe oziroma ukrepi niso medsebojno dovolj povezani. Služijo bolj nekim neposrednim interesom in neposredno zadovoljujejo neke specifične potrebe, zato je njihova multiplikativna moč za vso regijo kolektivno – skromna. Drugi sklep se nanaša na oceno učinkov uresničevanja RRPP na štiri kapitala. Kot vidimo v stolpičnih vsotah tabele 2, bo RRPP ugodno vplival na gospodarski kapital, na preostale tri kapitala pa bo vpliv zgolj šibko pozitiven.

S tem je dosežen osnovni namen uporabe izvirnega Ekinsovega modela, ki že zadošča kot opozorilo pripravljavcem RRPP o njegovi trajnostni ustreznosti predvsem s stališča negospodarskih vrst regionalnih kapitalov. Vendar s tem informacijski potencial matrike učinkov za odločevalce in raziskovalce še zdaleč ni izkoriščen. Ekinsov model omogoča samo ocenjevanje vpliva RRPP na štiri kapitala, ne da pa vpogleda v medsebojne interakcije štirih kapitalov samih. Zato nas v nadaljevanju ne zanima več, kako uresničevanje RRP učinkuje na štiri regionalne

kapitale, ampak celota interakcij med štirimi kapitali, ki jih RRP implicira. S tem je v evalvaciji poudarek na proučevanju večsmer- nih relacij med vsemi kapitali. Podrobnejši vpogled, ki ga podamo v nadaljevanju, sicer ne spreminja splošnih ugotovitev, omogoči pa bolj konsistenten vpogled v kompleksno naravo regionalnega razvojnega problema.

3. Prevedba matrike učinkov v matriko kapitalov

Pri konstrukciji matrike učinkov so Ekins *et al.* (2003) izhajali iz ustaljene »inženirske« oz. projektne metode presoj vplivov (*impact assessment*), ki je prikladna za vrednotenje mikroskopskih pojavov (projektov). Kljub temu pa so to mikroskopsko zamišljeno metodo uporabili za vrednotenje makroskopskega pojava – regionalnega programa, ki vsebuje desetine ali celo stotine zelo raznovrstnih ukrepov. To pomanjkljivost izhodiščnega modela odpravimo z njegovo nadgradnjo v ustaljeno makroskopsko orodje, poznano v družbenem računovodstvu – Leontijevo matriko input-output. S tem se spremeni tudi fokus analize, ki ga premesti s kavzalnih povezav med ukrepi in kapitalskimi učinki na relacije med kapitali kot makroskopskimi agregati.

Tabela 2: Matrika učinkov uresničevanja celotnega RRPP

Prioritete RRPP	Trajnostni učinki				Skupaj (prioriteta, program)
	Gospodarski kapital	Človeški kapital	Socialni kapital	Naravni kapital	
1. Rast dodane vrednosti	+++	+	+/-	+	+
2. Turizem	+	0	0	0	+
3. Zdravje	0	+	+	0	0
4. Razvoj podeželja	+++	+	+	++	++
5. Infrastruktura	+++	+	++	++	++
6. Okolje	+	+	+	+	+
Skupaj (po kapitalih)	++	+	+	+	+

Vir: Radej, 2006.

⁶ Razvrščanje vrstic tabele 2 je, kot je bilo ravnokar predstavljeno, seveda skrajno grobo. Namesto iz šestih prioritete, bi ga bolje izpeljali iz 47 ukrepov RRPP. Ker pa namen prispevka ni študirati razvojne probleme Pomurja, ampak zgolj razviti osnovni model vrednotenja, poenostavitev ni nesprejemljiva.

Nadgradnja prikaže vse transakcije med štirimi kapitali, ki jih predvideva konkretni razvojni ukrep ali program – nanaša se na vrstice tabele 2, torej na prioritete in ukrepe RRPP in njihovo razvrščanje glede na to, kateri vrsti kapitala so predvsem namenjene. Prva, druga in četrta prioriteta pretežno služijo rasti gospodarskega kapitala, torej te tri vrstice tabele 2 obravnavamo kot namenjene rasti gospodarskega kapitala. Tretja prioriteta (zdravje) najbolj služi človeškemu kapitalu, peta prioriteta (infrastruktura) socialnemu kapitalu, šesta (okolje) pa naravnemu kapitalu. Z razvrščanjem oblikujemo matriko dimenzije 4*4, ki je po stolpcih (učinkih) in zdaj z razvrščanjem vrstic tudi po vrsticah matrike organizirana enako, to je po strukturi štirih kapitalov (tabela 3 spodaj).⁶

Ukrepi RDP, ki jih bo regija uresničila v obdobju do leta 2013, so »inputi« oz. vložki v regionalni razvoj. »Outputi« pa prikazujejo učinke ukrepov na regionalne kapitale. Dobimo konvencionalno Leontievo matriko input-output, ki je bila prvotno (1970) uvedena za proučevanje reprodukcijskih (»medfaznih« oz. vhodno-izhodnih) tokov med proizvodnimi sektorji gospodarstva (kmetijstvo, industrija, storitve).

Pričujoči poskus oblikovanja input-output relacij štirih kapitalov ni edini. Idejo za to bi lahko dobili že pri Dixonu et al. (1988), ki so skušali oblikovati razširjeno mero socialnega kapitala kot hkrati vložka v ekonomski razvoj in hkrati izloček oz. rezultat tega istega razvoja. Medsektorska perspektiva je za proučevanje kapitalov pomembna tudi za OECD (2001), ki razlikuje med kapitalom kot sredstvi, ki se vlagajo v proizvodnjo in kapitalom kot sredstvi, ki so neto rezultat te proizvodnje kot del dodane vrednosti, ki se vrača lastniku v obliki dobička. Dobiček je pri tem odvisen predvsem od toka prihodnjih koristi (outputa), ta pa od tega, kako dobro se v nekem procesu (projektu, proizvodnji) medsebojno podpirajo različni kapitali. Pričujoči poskus se od teh uglednih referenc razlikuje predvsem po tem, da medsektorski princip uporablja za organizacijo informacij o kvalitativno vrednotenem pojavu.

Uporabnost takšnega posega v prvotno Ekinsovo izpeljavo postane razvidna, ko matriko po vrsticah in stolpcih razrežemo na osem trakov in potem ustrezne prilagodimo trakove – prvo vrstico in prvi stolpec, drugo vrstico in stolpec... – »zlepimo« in dobimo integrirane račune kapitala input-output (tabela 4). Takšno metodo družbeno računovodstvo standardno uporablja.

V računovodski terminologiji je »račun« način prikaza uravnovešenosti postavk na izhodu in izhodu, vzemimo prihodkih in

Tabela 3: Input-output matrika štirih kapitalov RDDP

		Učinki na kapitale (outputi)			
		G	Č	S	N
Prioritete RRPP (input)	Gospodarski kapital (G)	+++	+	+/-	+
	Človeški kapital (Č)	0	+	+	0
	Socialni kapital (S)	+++	+	++	++
	Naravni kapital (N)	+	+	+	+

Vir: Radej, 2006.

odhodkih.⁷ »Integrirani« račun pa pomeni vzemimo račun socialnega kapitala, ki enolično vključuje relevantne informacije o povezavah z vsemi preostalimi (tremi) vrstami kapitala. Možnost povezovanja različnih domen trajnosti v integriran sistem računov je temeljnega pomena (Statistics Canada, 2001), če hočemo, da bodo preprostejša orodja, kot so indikatorji, kdaj presegla površno zanimanje medijev, politikov in tudi raziskovalcev. Trajnostni razvoj (štiri kapitale) je treba obravnavati z enako konsistentnimi metodami, kot jih danes uporabljajo (makro) ekonomisti za obravnavo gospodarskega kapitala. Šele integracija (računov, tokov) tako omogoča, da o nekem pojavu lahko vsakdo razpravlja s svojega posebnega stališča, ne da bi s tem ogrozil enako možnost komurkoli drugemu, niti da bi to kakorkoli zmanjšalo možnost doseganja trajnostnega učinka s stališča vseh štirih kapitalov kolektivno oziroma s stališča razvoja celotne regije.

Skratka, vsak račun kapitala je sestavljen iz dveh stolpcev – prvi oziroma levi je v konkretnem primeru socialnega kapitala (tabela 4c) prenešen iz tretje vrstice v tabeli 3 in prikazuje učinke realizacije prioritet, ki jih obravnavamo kot namenjene socialnemu kapitalu na vse štiri vrste kapitala; prvi stolpec računa kapitala torej

⁷ V izvorni SNA terminologiji, 'račun kapitala' zadošča naslednji enakosti: končne zaloge = začetne zaloge + proizvodnja kapitala – poraba kapitala ± amortizacija kapitala. V terminologiji modela štirih kapitalov, se računi kapitala nanašajo le na drugi in tretji člen enačbe. V plačilnobilančni statistiki je račun kapitala opredeljen drugače, kot račun transakcij med domačimi in tujimi rezidenti, ki se nanašajo na spremembe lastništva sredstev. Glej na <http://en.wikipedia.org/wiki/Investment>; <http://www.statcan.ca/english/nea-cen/about/io.htm>.

prikazuje, kako ugodno in močno socialni programi učinkujejo na rast štirih kapitalov. Drugi oziroma desni stolpec računa socialnega kapitala (tabela 4c) je prenešen iz tretjega stolpca v tabeli 3 in prikazuje nasprotno, kakšni so učinki realizacije ukrepov RRPP (za krepitev G, Č, S in N) na zalogo S v regiji.

Uporabnost integriranega sistema računov pri evalvaciji politik si ogledamo z razlago računa socialnega kapitala (tabela 4c). Preberemo ga bilančno, torej po kontih oziroma vrsticah. V prvi vrstici računa vidimo, da bo uresničevanje ukrepov, namenjenih socialnemu kapitalu (S kot input), po mnenju sodelujočih evalvatorjev zelo pozitivno vplivalo na rast G (trije plusi); ko pa se bodo uresničevali ukrepi, prednostno namenjeni rasti G, bo to imelo delno pozitivne in delno negativne učinke na regionalni S (S kot output; +/-). RRPP je torej oblikovan tako, da bodo naložbe v S visoko integrirane z regionalnimi potrebami na gospodarskem področju, medtem ko bodo gospodarske naložbe slabo

Tabela 4: Račun kapitalov RRPP

Tabela 4a: <i>Račun gospodarskega kapitala</i>			Tabela 4b: <i>Račun človeškega kapitala</i>		
	G (input)	G (output)		Č (input)	Č (output)
G	+++	+++	G	+	0
Č	+	0	Č	+	+
S	+/-	+++	S	+	+
N	+	+	N	+	0

Tabela 4c: <i>Račun socialnega kapitala</i>			Tabela 4č: <i>Račun naravnega kapitala</i>		
	S (input)	S (output)		N (input)	N (output)
G	+++	+/-	G	+	+
Č	+	+	Č	+	0
S	++	++	S	+	++
N	++	+	N	+	+

Vir: Radej, 2006.

povezane z regionalnimi potrebami na socialnem področju (zrcalno informacijo lahko dobimo iz tretje vrstice računa gospodarskega kapitala v tabeli 4a). Sorodno, le da se manjše neravnovesje kaže med N in S. Iz druge vrstice računa 4c razberemo, da so transakcije med S in Č v RRPP uravnovešene, vendar na zelo nizki ravni medsebojne povezanosti. Tudi to je velik problem, saj sta oba, S in Č, dve vrsti istega, neopredmetenega kapitala. S tem odkritjem ugotovimo, da RRPP zarisuje ostro ločnico in diskriminacijo ne samo med S in G (ter nekoliko manj N) v prid slednjega, ampak tudi med opredmetenim (G, N) in neopredmetenim (S, Č) kapitalom v prid opredmetenega. V tem pogledu račun socialnega kapitala daje podlago za zahtevo po bistveno bolj dematerializiranem razvoju regije. Ukrepi, namenjeni predvsem S, bodo na razvoj regije vplivali opazno ugodneje, kot bo v nasprotni smeri RRPP vplival na S. Kljub temu, da bo RRPP sicer šibko, pa vendar vplival na rast regionalnega S, bodo S v povprečju »eksploatirali« preostali trije. RRPP bo tako povzročil, da bodo učinki interakcij med kapitali, v katerih bo vključen S, v povprečju neuravnovešeni v škodo S. To pomeni, da bo po uresničitvi RRPP razlika med S in tremi preostalimi kapitali zaradi razmeroma slabo integriranega programa še večja, kot je zdaj izhodiščno.

Z vpogledom v račun gospodarskega kapitala (tabela 4a) dobimo nasprotno podobo kot pri S. Vidimo, da bodo S in H prispevali pozitivnejše učinke za rast G, kot bo rast G ugodno vplivala na rast S in H. Rast G je odvisna in bo poslej z uresničevanjem RRPP še bolj odvisna od stanja S, Č in N.

4. Sklep

Na koncu lahko iz razširjenega modela s stališča štirih kapitalov povzamemo glavne

ugotovitve o razvojni trajnosti RRPP: (i) H in N sta slabo vpeta (integrirana) v »regionalno funkcijo blaginje«; (ii) S in G sta ujeta v interakcijah, ki so bistveno bolj plodne za G kot za S; (iii) stopnja medsebojne integriranosti H, S in N je nizka.

Primerjanje teh ugotovitev z izhodiščnim stanjem, opisanim z analizo zgodovinskih trendov jedrnih indikatorjev štirih kapitalov, privede do napotkov o potrebnih spremembah RRPP. Te spremembe ne bi mogle biti samo vsebinske, ampak tudi proceduralne, saj so neravnovesja med kapitali povezana z odnosi med lastniki kapitalov in domnevno neizenačenostjo njihovih možnosti prispevanja k oblikovanju PPP. Zato je M4K uporaben tudi kot okvir organiziranja priprave PPP in kompleksne obravnave razvojnih dilem regije. Zaradi te večuporabnosti grobost in poenostavljenost predlagane metode ni neopravičljiva.

Šele s predlagano razširitvijo osnovnega modela izvemo ne samo, kako bo po mnenju vprašanih strokovnjakov uresničitev RRPP vplivala na vsako vrsto štirih kapitalov, temveč tudi kakšne »prerazdelitve« med kapitali implicira njegova uresničitve. Razširjeni M4K uvaja inventivno mero z (multi)relacijskim značajem – kapitalov ne meri vsakega zase kot samozadostnega, ampak enega glede na drugega.

Ker je trajnostni koncept normativen oziroma nekako političen, je ravno relacijska sposobnost razširjene metode štirih kapitalov najbolj dragocena.⁸ Njena uporabnost je tudi didaktična – deležnikom RDP omogoče priti do sklepov s pomočjo medsebojnega spoznavanja in interakcij. V tem pogledu trajnost ni neki cilj, temveč dinamični pogoj skupnosti (Dixon *et al.*, 1998). Razširjeni M4K se v tej luči kaže kot multifunkcionalna platforma za transformacijo trajnostne razvojne funkcije regij, ki bo načeloma enako spodbudna za rast zaloge in produktivnosti vseh štirih vrst kapitala.

Literatura

- DIENER, E., SUH, E. (1997): *Measuring quality of life: Economic, social and subjective indicators*. Social indicators research, št. 40, str. 189–216.
- DIXON, J., BAKKES, J., HAMILTON, K., KUNTE, A., LUTZ, E., PAGIOLA, S., XIE, J. (1998): *Expanding the Measure of Wealth. Indicators of Environmentally Sustainable Development*. Washington, World Bank, Environment Department.
- ESTY, D. C., LEVY, M., SREBOTNJAK, T., DE SHERBININ, A. (2005): *Environmental Sustainability Index: Benchmarking National Environmental Stewardship*. New Haven, Yale Center for Environmental Law & Policy.
- EKINS, P., MEDHURST, J. (2003): *Evaluating The Contribution Of The European Structural Funds to Sustainable Development*, predstavljeno na European Conference on Evaluation of Structural funds, Budimpešta, na http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docgener/evaluation/rado_en.htm
- GIRAUD, P. N. (2006): *Neenakost v svetu. Ekonomija sodobnega sveta*. Ljubljana, Zbirka /cf*.
- LEONTIEF, W. (1970): *Environmental Repercussion and the Economic Structure: An Input-Output Approach*. *Review of Economics and Statistics*, št. 52.
- OECD (2001): *Measuring Capital. Measurement Of Capital Stocks, Consumption Of Fixed Capital And Capital Services*. Paris: OECD Manual, 134 pp, www.sourceOECD.org, [VI/06].
- RADEJ, B. (2006): *Assessment of Structural Funds Effectiveness on the Sustainable Development - Pomurje Regional Case Study*. Ljubljana, Final report, November 10th. 6th Framework Programme; Framework project SRDTOOLS: Regional Sustainability Appraisal: Developing Evaluation Methods and Sustainable Policies (Contract SCS8-CT-2004-502485).
- RADEJ, B. (1993): *Medsektorska tabela in osnove modeliranja*. Ljubljana, Pravna fakulteta - podiplomski študij - smer za Ekonomsko analizo in ekonomsko politiko, 17 str.
- STATISTICS CANADA (2001). *A Proposed Approach To Sustainable Development Indicators Based On Capital*. Ottawa, Working Paper št. 9, str. 16.